

Dorota Wereda
(Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach)

Postawa biskupa diecezji podlaskiej Jana Marcelego Gutkowskiego wobec polityki rosyjskiej na przykładzie wybranej korespondencji z 1835 r.

W Bibliotece Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich w Wilnie oznaczony sygnaturą F 255-1336 znajduje się rękopiśmienny dokument zawierający kopię korespondencji Marcelego Gutkowskiego, od 1826 roku biskupa diecezji podlaskiej¹. Biskup swoją karierę zawdzięczał uznaniu przez władze rosyjskie. Jego promotorem był wielki książę Konstanty. Biskup z dezaprobatą odniósł się do powstania listopadowego, a po jego upadku potępił je w liście duszpasterskim z 27 lutego 1832 r. zarzucając powstańcom bezbożność. Trudno jest rozstrzygnąć, co zdecydowało o zmianie postawy przez biskupa. Mieczysław Żywczyński po dokonaniu wyczerpującej analizy okoliczności wnioskuje, że powodem zwrotu w relacjach Gutkowskiego z władzami rosyjskimi było rozczarowanie z powodu nieotrzymania arcybiskupstwa warszawskiego po zmarłym w grudniu 1829 r. Janie Pawle Woroniczu, o czym zdecydował brak rekomendacji opiekuna Gutkowskiego, nieżyjącego już wielkiego księcia Konstantego i brak uznania przez Paskiewicza, który nie przewidywał obsady tego stanowiska dla Gutkowskiego². W świetle nowych badań Anny Barańskiej, Gutkowski po śmierci Woronicza służył Konstantemu za konsultanta w kwestii wyboru nowego metropolity, rekomendując na arcybiskupstwo warszawskie kandydaturę biskupa krakowskiego Karola Skórkowskiego. Do konfliktu o trudnym do ustalenia podłożu mogło dojść w styczniu 1830 r.³. Postawa biskupa nie była już wcześniej jednoznaczna. Gutkowski był prawdopodobnie w

¹ Informacje dotyczące biografii Jana Marcelego Gutkowskiego pochodzą z biogramów: M. Żywczyński, *Gutkowski Jan Marcelego*, Polski Słownik Biograficzny, t. 9, Wrocław-Warszawa 1960-1961, s. 180-181; S. Wilk, *Gutkowski Jan*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 6, Lublin 1993, s. 408-409 oraz z opracowania R. Dmowskiego, *Biskup podlaski Jan Marcelego Gutkowski (1776-1863) - zarys biografii* [maszynopis udostępniony przez Autora].

² M. Żywczyński, *Sprawa Gutkowskiego (1832-1839)*, „Rocznik Lubelski” 1 (1958), s. 146.

³ A. Barańska, *Między Warszawą, Petersburgiem i Rzymem. Kościół a państwo w dobie Królestwa Polskiego*, Lublin 2008, s. 754.

1829 r. ważnym informatorem nuncjusza w Wiedniu⁴. W kolejnych latach postępowanie biskupa nie było zgodne z oczekiwaniami władz rosyjskich. Gutkowski przeciwstawiał się polityce kościelnej, m. in. w sprawie przyjmowania kandydatów do seminarium duchownego, spowiadania unitów, małżeństw mieszanych katolików w prawosławnymi. W październiku 1834 r. poseł rosyjski w Rzymie domagał się od Kurii rzymskiej upomnienia Gutkowskiego, spotkał się jednak z odmową. *Breve* papieskie do Gutkowskiego aprobowало jego „wytrwałość”, chociaż doradzało mu w korespondencji z rządem stosowanie bardziej powściągliwej formy⁵.

Publikowane listy ilustrują postawę biskupa w latach następnych. Pierwszy list napisany przez Gutkowskiego w Janowie 14 marca 1835 r. skierowany był do duchowieństwa diecezji podlaskiej. Jest to odpowiedź biskupa na Reskrypt Komisji Spraw Wewnętrznych z 12 lutego 1835 r., który zabronił duchownym Kościoła katolickiego udzielania wszelkich posług religijnych wyznawcom Cerkwi prawosławnej. Gutkowski upominał księży, aby nie udzielali sakramentów prawosławnym, w przypadkach nie uzasadnionych pilną potrzebą. Zabronił też błogosławić małżeństw mieszanych, gdyż było to postępowaniem sprzeczne z prawem i niezgodne ze stanowiskiem Kościoła katolickiego. Jako potwierdzenie swoich zaleceń biskup przywoływał idee zawarte w Biblii i pismach św. Jana Złotoustego, uzasadniające wyższość religii nad władzą świecką. Kopie tego listu we Francji ogłosiła 23 stycznia 1836 r. Kronika Emigracji Polskiej⁶.

Drugi spośród skopiowanych listów był skierowany 10/22 czerwca 1835 r. z Warszawy do Gutkowskiego przez gen. Eugeniusza Gołowina, od 1834 r. Dyrektora Komisji Spraw Wewnętrznych⁷. Z treści tego listu wynika, że został on napisany po uprzedniej wizycie Gołowina u biskupa w Janowie. Według Żywczyńskiego celem tego spotkania miała być kontrola kondycji psychicznej hierarchy. Na skutek braku subordynacji biskupa generał upominał go w uprzejmy sposób, ale uprzedził, że jeśli nie zmieni postępowania, zastosuje środki przymusu. Treść tego listu została opublikowana w emigracyjnym wydawnictwie *Le Polonais* (t. 6, rok 1836)⁸.

Trzeci list z dnia 28 czerwca 1835 był odpowiedzią Gutkowskiego dla Gołowina. Biskup wyraził zdziwienie dla braku kompetencji adresata i jego urzędników oraz zarzucił rządzącym działanie szkodliwe dla Kościoła. Biskup również ustosunkował się do zakazu czytania książki „Zgodność i różność między zachodnim i wschodnim Kościołem, czyli pomysł ku połączeniu odstępnej cerkwi greckiej z Kościołem rzymskokatolickim” autorstwa niemieckiego konwertyty Józefa Hermana Szmida. Książka ta w przekładzie księdza Siarczyskiego, po uzupełnieniu ogłoszona drukiem, przedstawiła pomysł na połączenie Cerkwi prawosławnej z Kościołem rzymskokatolickim. Publikacja zawierała naukę Kościoła, ale sam tytuł raził władze Królestwa Polskiego. Zachęcała ona zbyt mocno do unii obu Kościołów, co przy podjętych już planach ostatecznej likwidacji Cerkwi unickiej w Rosji nie mogło zyskać aprobaty. Zakazano jej kolportażu i do wszystkich diecezji rozesłano żądanie, by duchowni posiadający tę książkę wydali

⁴ Tamże, s. 721.

⁵ M. Żywczyński, *Gutkowski Jan Marcełi...*, s. 180-181; S. Wilk, dz. cyt., s. 408-409.

⁶ M. Żywczyński, *Sprawa Gutkowskiego...*, s. 134.

⁷ Eugeniusz Gołowin jako wojskowy zasłużył się m. in. w czasie tłumienia powstania listopadowego. W latach 1836-1837 przewodniczył w zastępstwie namiestnika Radzie Stanu Królestwa Kongresowego, w latach 1834-1837 był członkiem Rady Administracyjnej.

⁸ M. Żywczyński, *Sprawa Gutkowskiego...*, s. 135.

ją władzom policyjnym i podpisali deklarację, że jej nie posiadają. W diecezji podlaskiej podpisało ją 188 księży, wraz z alumnami 232 osoby. Gutkowski rozkazu wycofania egzemplarza nie wypełnił, uważając go za niesłuszny. W odpowiedzi udzielonej dyrektorowi Komisji Spraw Wewnętrznych, Duchownych i Oświecenia Publicznego, Aleksandrowi hr. Strogonowowi, 7 listopada 1832 r. stwierdził, że posiadania i czytania tej książki nie może zakazać, bo zawiera naukę Kościoła katolickiego⁹.

Siłę wyrazu treści korespondencji wzmacnia kontekst polityczny czasu ich powstania. Biskup pisał listy w czasie *nocy paskiewiczowskiej*. Klęska powstania listopadowego spowodowała zmiany położenia Królestwa Polskiego w państwie carów. Nastąpiły przeobrażenia w sytuacji wyznaniowej. Nadany przez Mikołaja I w miejsce zniesionej konstytucji z roku 1815 statut organiczny z 14/26 lutego powierzał administrację wyznaniową Komisji Spraw Wewnętrznych i Interesów Duchownych oraz Oświecenia Publicznego. Statut organiczny z 22 lutego 1832 r. ograniczył odrębność Królestwa Polskiego. W 1833 r. wprowadzono stan wojenny. Uległość Polaków zagwarantować miała ponad 100 tysięczna armia carska w Królestwie, jak i rozbudowany system policyjno-szpiegowski. Wyższe stanowiska obsadzano Rosjanami lub ludźmi lojalnymi wobec Rosji. W świetle założeń polityki rosyjskiej Kościół łaciński miał być narzędziem do realizacji doraźnych celów politycznych¹⁰. Biskup był świadkiem realizowania długofalowego planu zwalczania Cerkwi unickiej uwieńczonego, dokonaną w 1839 r. na synodzie w Połocku, administracyjną likwidacją Cerkwi unickiej w Rosji. W 1835 r. zabroniona została zmiana obrządku z unickiego na łaciński. Od 1837 r. całość spraw związanych z funkcjonowaniem Cerkwi unickiej pozostawała w gestii Świętobliwego Synodu Rządzącego Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego. Dokonano kasaty klasztorów bazyliańskich¹¹. Działania te nie pozostawiały wątpliwości, że podobne metody będą wykorzystywane wobec unitów w Królestwie Polskim. Listy Gutkowskiego mogą być potwierdzeniem jego niezwykłej odwagi w konfrontacji z polityką rosyjską.

Największą osobliwością publikowanych tekstów jest przede wszystkim ich ironiczna wymowa. Gutkowski, pomimo stwierdzeń podważających autorytet władzy cesarskiej i jej urzędników, występował jako obrońca Kościoła. Nie stawiał swojej osoby w roli buntownika wobec sytemu sprawowania rządów. Ten sposób komunikacji z wysokim rangą urzędnikiem carskim w Królestwie Polskim łamał obowiązujące kanony i standardy. Wymagał też nieprzeciętnej odwagi. Pisać tak jak Gutkowski do wyższego urzędnika carskiego w Królestwie i tak się wyrażać o panującej Cerkwi prawosławnej nie odważył się dotąd żaden biskup polski i nie ośmieliłby się nikt w całym Cesarstwie Rosyjskim. Postawa Gutkowskiego, niedawnego sojusznika, kompromitowała

⁹ M. Żywczyński, *Sprawa Gutkowskiego...*, s. 132-133; H. Dylągowa, *Duchowieństwo katolickie wobec sprawy narodowej (1764-1864)*, Lublin 1983, s. 113

¹⁰ Sytuację religijną po postaniu listopadowym na ziemiach polskich przedstawia rozdział pt. *W dobie między powstaniem Ewy Jabłońskiej-Deptuły i Jana Skarbka w książce Chrześcijaństwo w Polsce*, red. J. Kloczowski, Lublin 1992, s. 403-455.

¹¹ E. Likowski, *Dzieje Kościoła unickiego na Litwie i Rusi uważane głównie ze względu na przyczyny jego upadku*, t. 2, Warszawa 1906; W. Kłobuk, *Unia kościelna w Królestwie Polskim w XIX w.*, [w:] *Polska - Ukraina 1000 lat sąsiedztwa*, t. 2, *Studia z dziejów chrześcijaństwa na pograniczu kulturowym i etnicznym*, red. S. Stępień, Przemysły 1994, s. 131-139; J. Lewandowski, *Na pograniczu. Polityka władz państwowych wobec unitów Podlasia i Chełmszczyzny 1772-1875*, Lublin 1996; M. Radwan, *Carat wobec Kościoła Greckokatolickiego w zaborze rosyjskim 1796-1839*, Roma-Lublin, 2001.

rząd carski w percepcji państw Europy Zachodniej¹². Gutkowski, jako osoba wyrobiona politycznie i posiadająca doświadczenie w kręgach rządzących Rosjan w Królestwie Polskim, m.in. udzielał ślubu Wielkiemu Księciu Konstantemu z Joanną Grudzińską, posiadał świadomość ogromnej wymowy swego zachowania w odbiorze społecznym, ale też grożących konsekwencji. Działalność Gutkowskiego w latach trzydziestych przyczyniła się do tego, że biskup zaczął być postrzegany w Petersburgu jako osoba wywierająca znaczący wpływ na postawę unickiego biskupa diecezji chełmskiej Filipa Felicjana Szumborskiego i stanowiąca przeszkodę w realizacji strategii likwidacji Cerkwi unickiej w Królestwie Polskim. Car Mikołaj I w liście do namiestnika Królestwa Polskiego Paskiewicza z 11/23 lutego 1840 r. pisał: „Przyślij mi, jeśli jest to możliwe, biskupa chełmskiego [Felicjana Filipa Szumborskiego], będzie to już dobrą rzeczą, jeśli uda się go usunąć spod wpływu biskupa podlaskiego i Polaków, tutaj przyjdziemy z nim szybciej do ładu”¹³.

Treść listów biskupa Marcelgo Gutkowskiego za pośrednictwem, usuniętego z Krakowa przez władze carskie z powodu gorliwości religijnej i patriotycznej postawy, biskupa Karola Skórkowskiego zamieszkującego od lipca 1835 r. w Opawie Śląskiej, była przekazywana do nuncjatury w Wiedniu. Korespondencja Gutkowskiego była również znana władzom carskim. Kapelan biskupa Skórkowskiego był szpiegiem rosyjskim i kopie listów przysyłał do warszawskiego konsystorza prawosławnego. Listy również, najprawdopodobniej przez przewoźnych je do Skórkowskiego, były przekazywane do środowisk emigracji polskiej we Francji¹⁴.

Podstawą niniejszej publikacji stanowiła kopia zapisana w brulionie, który prawdopodobnie miał służyć również do innych notatek, co może sugerować tytuł, odnotowanego, bezpośrednio po wpisanej korespondencji, tytuł kolejnego wpisu „Głos Marszałka Guberni witebskiej i kawalira Jaśnie Wielmożnego Marcina Karnickiego¹⁵ do Chowańskiego, generała gubernatora Guberni witebskiej Ministra Jaśnie Wielmożnego grafa Błudowa”, który jednak nie doczekał się wpisania pełnej treści¹⁶.

Nieznany pozostaje autor kopii. Dokument został sporządzony jednym charakterem pisma, jednakowym atramentem, co może przemawiać za tym, że kopię sporządziła jedna osoba. Dukt pisma, staranna kaligrafia świadczy o dobrym stopniu opanowania warsztatu piśmienniczego. Brak błędów, stosowanie interpunkcji może przemawiać, że korespondencję przepisała osoba legitymująca się wykształceniem. Nie znamy daty sporządzenia dokumentu. Prawdopodobnie kopia korespondencji Gutkowskiego została sporządzona jako wyraz zainteresowania postawą biskupa bohatera i chęci utrwalenia niezwykłej w ówczesnych warunkach treści

¹² M. Żywczyński, *Sprawa Gutkowskiego...*, s. 135-136; A. Barańska, dz. cyt., s. 604.

¹³ J. Lewandowski, dz. cyt., s. 63.

¹⁴ M. Żywczyński, *Sprawa Gutkowskiego...*, s. 135-136.

¹⁵ Marcin Karnicki z Karnic, herbu Kościusza (1787-1847), w świetle epitafium na nagrobku, był Radcą Stanu szambelanem Jego Królewskiej Mości, trzykrotnym marszałek szlachty guberni witebskiej i „gorliwym tych obowiązków Pełnieniem powszechną wdzięczność pozyskał Chwile od prac publicznych wolne polepszeniu Losu kmiotków naukom poświęcał”.

<http://www.genealogia.okiem.pl/foto2/displayimage.php?pid=21246> (1 lipiec 2013 r.).

¹⁶ Dymitr Błudowow w latach 1832-1839 był ministrem spraw wewnętrznych Cesarstwa i tajną radcą. Zwolennik stopniowego przejścia całego Kościoła unickiego na prawosławie.

korespondencji z władzami rosyjskimi. Można przypuszczać, że tekst stanowiący podstawę wydania nie zawiera zmian dokonanych na skutek ingerencji zewnętrznej. Przy przygotowaniu publikacji, zgodnie z zaleceniami instrukcji wydawniczej Ireneusza Ignatowicza zmodernizowano zasady interpunkcji i ortografii, ale zachowano pisownię źródła, aby mogła stanowić podstawę dla badaczy. Imiona i nazwiska podano w brzmieniu oryginału. Zachowano początkowe i końcowe formuły grzecznościowe oraz podpisy w listach, ponieważ mogą one świadczyć o wzajemnym stosunku korespondujących oraz datację i miejsce wystawienia źródła¹⁷.

Sporządzenie kopii korespondencji biskupa Gutkowskiego może być świadectwem chęci propagowania informacji o tych zdarzeniach, służącej potrzebie gloryfikacji zachowań uważanych za heroiczne w trudnych dla społeczności polskiej czasach. Kopiowanie korespondencji Gutkowskiego było też elementem kreacji biskupa bohatera, patrioty przeciwstawiającego się władzy carskiej. W 1836 r. rząd rosyjski wystąpił wobec papieża z żądaniem usunięcia Gutkowskiego z diecezji, a nalegania te ponowiono w latach 1837 i 1838. Wobec ich bezskuteczności Gutkowski w nocy z 28 na 29 kwietnia 1840 r. został aresztowany i wywieziony do Ozieran w guberni mohylewskiej, gdzie umieszczono go w drewnianym klasztorze kanoników regularnych, wśród lasów i bagien. Urzędnik policyjny pilnował biskupa dzień i noc. Nie dozwolono mu nawet na odprawianie Mszy św.¹⁸. Po długich rokowaniach rządu rosyjskiego ze Stolicą Apostolską, 7 kwietnia 1841 r. papież Grzegorz XVI wystosował do Gutkowskiego *breve*, w którym przedkładając pożytek dla Kościoła, a szczególnie troskę o pozbawioną biskupa diecezję podlaską, zachęcał go, aby się zrzekł biskupstwa. Gutkowski zgodził się z wolą papieża, uczynił to jednak dopiero rok po otrzymaniu wspomnianego pisma. 19 maja 1842 r. podpisał rezygnację z biskupstwa janowskiego. Po tej decyzji został zwolniony. W 1843 r. opuścił granice Rosji i zamieszkał w klasztorze oo. franciszkanów ze Lwowa, gdzie przebywał do śmierci 3 października 1863 r.

Treść publikowanych dokumentów może być źródłem do relacji z władzami rosyjskimi po powstaniu listopadowym, służyć do badań nad kulturą intelektualną oraz relacjami wyznaniowymi.

[s. 1] Marceli na Gutkowie Gutkowski z Bożej i Stolicy Apostolskiej Łaski biskup podlaski, senator Królestwa Polskiego, orderu Świętego Stanisława kawaler.

Przewielebnym Dziekanom, Beneficjentom i Przełożonym Parochom, wikarym i innym beneficjentom do stalunku nad duszami obowiązany i całemu duchowieństwu diecezji naszej podlaskiej nam w Chrystusie ukazany.

Pozdrowienie w Panu.

Komunikujemy Wam najmilsi bracia w załączeniu reskrypt komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych Duchownym i Oświecenia Publicznego pod dniem 30 stycznia/11 lute-

¹⁷ I. Ignatowicz, *Projekt instrukcji wydawniczej dla źródeł historycznych XIX i początku XX wieku*, „Studia Źródłoznawcze”, t. 7, 1962, s. 99-124.

¹⁸ R. Dmowski, dz. cyt., s. 12.

go¹⁹ r. b. [1835] ze nr 13125/55928 wydany.

Poweźmiecie z niego wiadomość, iż Nam zabrania się dla wyznawców obrządków Greko-Rosyjskiego czynić posługi duchowne jakimi są: chrzest, małżeństwo i inne sakramenta pod zagrożeniem odpowiedzialnością na postępujących. Wprawdzie nie wątpimy bynajmniej, o czym uczy wiara święta katolicka, że oddawać należy co jest cesarskiego cesarzowi, a Bogu co jest Boskiego (Matt. 22)²⁰, że nie ma władz tylko od Boga, które przeto są od Boga ustanowione, kto więc opiera się władzy od Boga, rozporządzeniu od Boga opiera się, którzy zaś opierają się sami sobie potępienie gotują. Podległymi Wam więc potrzeba być wszelkiemu dla Boga, bądź królowi, jako ulegającemu, bądź możnym jako od Boga zesłanym, na pomszczenie złych uczynków, na chwałę dobrych (2 Petd 13,14). Nie tylko dla bojaźni, ale własnego sumienia, lecz niech nam wolno będzie do każdego przemawiać słowy św. Jana Złotoustego²¹ (Homilia 91) kiedy słyszysz, żeby oddać Cesarzowi co jest Cesarzkiego, to tylko przeto rozumiej, co pobożności i Religii bynajmniej nie szkodzi [s. 1v] co bowiem mowie i wierze przeciwi się, nie Cesarza lecz czarta daniną jest i haraczem. Dlaczego zapobiegając zawikłaniem i szkodliwym następstwom, jakie z pomienionego reskryptu przez opaczne tłumaczenie Jego wynikać by mogły. Chcemy, abyście byli uprzedzeni i na przód wyraźnie was upominamy, jeżeli żadna gwałtowna nie zachodzi potrzeba do administrowania sakramentów osobom wyznania greko-rosyjskiego nie wdawali się. Jeżeli zaś zajdzie potrzeba tak ważna, jako być może względem niemowlęcia, jeszcze nie chrzczonego, zostającego w niebezpieczeństwie życia, w niedostatku kapłana greko-ruskiego, albo też względem dorosłych dobrowolnie na łono Kościoła katolickiego przejść pragnących, w tych okolicznościach, ilekroć rzeczy wezwani będziecie, posługi waszej duchownej dopełniać jest waszym obowiązkiem. Słowa bowiem owe Ewangelii św. „Idźcie nauczajcie wszystkie narody, chrzcząc je w Imię Ojca, Syna i Ducha Św. ucząc tego wszystkiego, com wam zalecał”. Uważajcie, że jako powiedziane do Was wiedźcie nad to, że nie wolno jest Wam zawierać i błogosławić małżeństwa między katolikami i wspomnianymi osobami greko-rosyjskiego wyznania, albowiem strona katolicka nie może zadość czynić warunkom w dyspensie położonym, gdyż sprzeciwia się temu prawo w Państwie Rosyjskim istniejące, którym wzbroniono jest wychowanie potomstwa obojej płcy w wierze katolickiej. Co się wreszcie dotyczy wzbronienia małżeństwa przez katolików z osobami innego wyznania, poprzednie nasze w tych okolicznościach rozporządzenie ściśle zachować i do nich się stosować zalecamy. Co wszystko, aby do wiadomości każdego, kogo obchodzić może, doszło, egzemplarz niniejszego pasterskiego naszego listu przez [s. 2] każdego prze-

¹⁹ W tekście źródła zastosowano datację według dwóch kalendarzy: juliańskiego i gregoriańskiego.

²⁰ Jest to odniesienie do wersów do 15 do 22 22 rozdziału Ewangelii według św. Mateusza: „Wtedy faryzeusze odeszli i naradzali się, jak by podchwycić Go w mowie. Posłali więc do Niego swych uczniów razem ze zwolennikami Heroda, aby Mu powiedzieli: «Nauczycielu, wiemy, że jesteś prawdomówny i drogi Bożej w prawdzie nauczasz. Na nikim Ci też nie zależy, bo nie oglądasz się na osobę ludzką. Powiedz nam więc, jak Ci się zdaje? Czy wolno płacić podatek Cezarowi, czy nie?» Jezus przejrzał ich przewrotność i rzekł: «Czemu Mnie wystawiacie na próbę, obłudnicy? Pokażcie Mi monetę podatkową!» Przynieśli Mu denara. On ich zapytał: «Czy jest ten obraz i napis?» Odpowiedzieli: «Cezara». Wówczas rzekł do nich: «Oddajcie więc Cezarowi to, co należy do Cezara, a Bogu to, co należy do Boga». Gdy to usłyszeli, zmieszali się i zostawwszy Go, odeszli. *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, red. nauk. A. Jankowski, Poznań-Warszawa 1990, s. 1148.

²¹ Jan Chryzostom (Złotousty) (ok. 350-407) patriarcha Konstantynopola, ojciec i doktor Kościoła, najwybitniejszy homileta Kościoła greckiego. F. Drączkowski, H. Paprocki, J. Dachniewski, J. Jacniacka, *Jan Chryzostom, Jan Złotousty*, Encyklopedia Katolicka, t. 7, Lublin 1997, ssp. 766-771.

wielebnego dziekana do wszystkich tego dekanatu przyłączam i innym beneficjentom przez okólniki, aby jak najrychlej były rozesłane nakazujemy i obowiązujemy władzę naszą Pasterską zwycząją.

Dał w Janowie 14 marca 1835 Jan Marcelei Gutkowski biskup

Kopia listu Jaśnie Wielmożnego Gołowina, Dyrektora Głównego Prezydującego w Kommissyi Rządowej spraw wewnętrznych Duchownych i Cywilnego Publicznego Za powrotem do Warszawy otrzymałem doniesienie, iż z powodu rozporządzenia Kommissyi Rządowej od 30 marca/11 lutego r. b. [1835] zalecającego, aby Duchowi wyznania greko-rosyjskiego jako mających własne w kraju duchowieństwo Jaśnie Wielmożny Biskup pod dniem 14go Marca r. b. [1835] tu w kopii załączonego się, list pasterski miał wydać w Dycezji Podlaskiej, w którym obok przyłączenia przepisów nakazujących posłuszeństwo dla władzy świeckiej, znajdują się w dalszym rozumieniu cytacje i wyróżnienia znajdowali się ubliżające zarówno godności tej władzy, jako też panującemu w Cesarstwie wyznaniu, a nadto ponawiany jest bez żadnej styczności z powyższym przedmiotem poprzednio wydany przez Jaśnie Wielmożnego Biskupa wbrew woli Rządu rozkaz błogosławienia małżeństw mieszanych. Nie mogąc zataić przykrego bardzo wrażenia, jakie wiadomość ta na mnie sprawiła mam honor prosić Jaśnie Wielmożnego Biskupa, abyś mi jak najspieszniej raczył donieść, czyli rzeczywiście list pasterski wzmiankowanej treści w Diecezji Podlaskiej przez niego ogłoszonym został i w jakim celu zastosowawszy w nim św. Jana Złotoustego. Wszakże gdyby ta okoliczność prawdziwą być miała winien jestem z obowiązku uprzedzić Jaśnie Wielmożnego Biskupa, że Rząd zamiast oczekiwanego spełnienia nadziei [2v], iż Jaśnie Wielmożny Biskupi o dojrzałym rozważeniu rzeczy i przez wzgląd na dobro ogólne zechcesz przedsięwziąć właściwe kroki ku usunięciu dotychczasowych porozumień, widziałby znowu w tym przypadku nowy dowód przeciwnego swoim rozporządzeniom postępowania, a na ówczas znalazłby się w smutnej konieczności użycia dzielniejszych środków, aby listy pasterskie obrażające godność panującego władzy świeckiej w Diecezji podlaskiej ogłoszonymi nie były. Spodziewając się, że Jaśnie Wielmożny Biskup troskliwość moją, pod tem względem zaspokoić raczysz. Mam honor zostawać z powinnym szacunkiem Jaśnie Wielmożnego Biskupa Najniższym sługą.

Gołowin

Warszawa 10/22 czerwca 1835

Jaśnie Wielmożny Generalne Główny Dyrektorze!

Mając zaszczyt odpisać na dwa listy Jaśnie Wielmożnego Jenerała, jeden z dnia 16/28 marca, a drugi 10/22 czerwca r. b. [1835] dozwolić mi naprzód raczysz Jaśnie Wielmożny Jenerał wyrazić tu moje zdziwienie, że dotąd jak się zdaje nie znalazł się urzędnik w Kommissyi Rządowej, któryby pilnie rozważywszy wszystkie przełożenia, w odpowiedzi, ten względem książki pod tytułem „Zgodność i różność”, a jako też względem usunięcia z beneficjum x Nawrockiego, tudzież onych rozkazów niebłogosławienie małżonków różnych wyznań i innych pism tego rodzaju blisko od lat 5ciu Komisji Rządowej podawanych, chciał mówić dokładnie Jaśnie Wielmożnemu Jenerałowi ich osnowę wyjaśnić i tamże wspomnienie zacytowane lub przytoczone prawa Kościoła

św. i Jego swobody wytłumaczyć, inaczej bowiem ani Jaśnie Wielmożny Generał do mnie pisać w tym względzie [s. 3] ani odpisywać nie miałbym tak kolejnych nalegań. Co do wzmiankowanych wszakże przedmiotów coś więcej mogę odpisać, jak odwołując się do pism rzeczonych uroczycie Rządowi oświadczyć, iż rzeczy te jako duchowne i postępowanie co do nich władzy biskupiej Kościoła rzymskokatolickiego jest od ludzi świeckich niezawisłe i niepodległe. Nie biskup przeto przeciwi się woli Rządu, lecz jak ze wzmiankowanych pism żadnej nie ulega wątpliwości, Rząd jawnie działa przeciw ustawom i niepodległości Kościoła, a który jedynie ma sobie przed innymi /niestety! rozszarpanemi Kościołem/ nadany od Zbawiciela przywilej byźdź panującym na ziemi była, a ni się Rząd tu wcale nie może, w rozporządzenia Jego w tym względzie ważnych Królestwa Diecezjach, chociażby była cała dawnej prawowiernej Polski w stosunku do powszechnego czyli Rzymsko-Katolickiego Kościoła, do którego przepisów mam najwyższy zaszczyt się stosować, jak mówią jak nauka do wiersza. List pasterski wydany pod dniem 14 marca b. r. [1835], na który się Jaśnie Wielmożny w swym liście pod dniem 22 czerwca uskarża wydany jest w języku łacińskim, którego nie kopia, lecz tłumaczenie jest mi załączone. Raczy to darować Jaśnie Wielmożny Generał, iż muszę przeciwiać się wyrazom listu Jego, jakoby w dalszym rozumieniu listu mego Pasterskiego cytacje i wyrażenia znajdowali się ubliżające zarówno władzy świeckiej, jako i wyznaniu Greko-Rossyjskiemu. Są tam tylko dla władzy świeckiej prawem Boskiem lub kościelnym oznaczone granice, których się Jej przestąpić nie godzi. Nie wdawaj się Cesarzu /wołał Biskup, jak świadczy św. Atanazy, na Konstancjusza cesarza/ nie wdawaj się Cesarzu [s. 3v] w rzeczy kościelne, w tej mierze nam nie rozkazywuj, ale się od nas ucz. Tobie Bóg Państwo zlecił, a nam rzeczy kościelne poruczył. Jako ten, który Twojemu Państwu z tym okiem przygania, postanowieniu Boskiemu sprzeciwia się, tak i ty gdy rzeczy kościelne do siebie ciągnąć chcesz, strzeż się, abyś w grzech wielki nie wpadł, dajcie, napisane jest, co jest cesarskiego cesarzowi, a co Boskiego Bogu - św. Atanazy Epistole²². Względem zaś uwłaczania Greko-Rossyjskiemu wyznaniu, racz Jaśnie Wielmożny Generał nie mieć za złe, że na żaden wyraz w przesłanem tłumaczeniu natrafić nie mogę, z którego by się takowe uwłaczenie okazywało. Tekst św. Jana Złotoustego w liście pasterskim przywiedziony, jest w tym samym celu, w jakim Grzegorz XVI dziś nam szczęśliwie w Kościele panujący w liście okólnym do biskupów polskich pod dnem 9 czerwca 1832²³ wyraził, a w języku polskim z rozkazu rządu w gazetach umieszczonym, że w ten czas należałoby byźdź Rządowi posłusznym, gdyby rozkazywano przeciw prawom Boskim lub kościelnym, a zatem w takim razie być im posłusznym jest to nie hołd oddawać, ale czarta haracz opłacać. Na koniec powtarzam jeszcze, że gdyby wszystkie me pisma w tych materiałach Komisji Rządowej wysłane dokładnie tę rzecz wyjaśniające Jaśnie Wielmożnemu Generałowi dostatecznie wyluszczone, łatwo by się zapewne przekonał, że moje postępowanie pasterskie, jak dawne tak i terazniejsze, wcale nie daje

²² Do bogatej i różnorodnej tematycznie twórczości literackiej o dużej wartości doktrynalnej i historyczno-dokumentalnej Atanazego Wielkiego (ok. 295-373) należą listy: do biskupów egipskich, afrykańskich i do mnichów. Ich treść dotyczyła m. in. określenia daty Wielkanocy, prawd wiary, niebezpieczeństwa arianizmu. E. Florowski, *Atanazy Wielki*, Encyklopedia Katolicka, t. 1, Lublin 1985, szp. 1026-1029.

²³ Wydana prze z papieża Grzegorza XVI 9 czerwca 1832 r. Encyklika *Cum primum* potępiała uczestników powstania listopadowego. Dokume nt był adresowany do polskich biskupów i wzywał ich do zaniechania angażowania się w działalność powstańczą oraz zachęcał do głoszenia posłuszeństwa wobec cara. *Papiestwo wobec sprawy polskiej w latach 1772-1864*, oprac. Otton Beiersdorf, Wrocław 1960.

powodów do tych niełask, którymi mnie obarczono i nowymi jeszcze zagrożono, a po wzajemnem i uprzejmem rozstaniu się w Janowie prędszej śmierci, niż takowego listu oczekiwać mógłbym [4] cokolwiek by atoli atak przeciwnego mi ze strony Rządu nastąpiło, to wszystko jako przewidziane wcale mnie nie zatrważa i spodziewam się znieść dostatecznie jakiegokolwiek dolegliwości, niżeli z mego postępowania Pasterskiego, które wypływa jest religijnego sumienia, wkolwiek zmienię.

Mam zaszczyt być z Wysokiem poważaniem Jaśnie Wielmożnego Generała zawsze gotowym do usług

Jan Marcelego Gutkowskiego, biskup
Janów 28 czerwca 1835

Summary

Dorota Wereda

The attitude of the Bishop of the Diocese of Podlasie John Marcel Gutkowski to Russian policy on the example of selected correspondence from 1835

In the Library of the Lithuanian Academy of Sciences name Wróblewski's in Vilnius is a handwritten document containing a copy of the correspondence of Marcel Gutkowski, 1826 Bishop of Podlasie. Content published documents may be the source of the relationship with the Russian authorities after the November Uprising, used for the study of intellectual culture and religious relations.

Резюме

Дорота Веред

Отношение епископа епархии подляшской Яна Марселя Гутковского к российской политике на примере выбранной переписки с 1835 г.

В Библиотеке Литовской академии наук имени Врублевский в Вильнюсе находятся руписменный документ, содержащий копию переписки Марселя Гутковского, с 1826 г. епископа подляшской епархии. Содержание опубликованных документов может быть источником отношений с российскими властями после Ноябрьского восстания, использованном для изучения духовной культуры и религиозных отношений.

